

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА ПРИЧОРНОМОРСЬКИМИ КРАЇНАМИ

У цій публікації досліджуються правові основи співробітництва Європейського Союзу, України, Туреччини та інших країн Причорноморського регіону. Тут розкриваються правова природа договорів про асоціацію, договорів про партнерство і співробітництво, а також особливості дво- та багатосторонніх відносин між ЄС та країнами Причорномор'я в контексті його політики сусідства.

Ключові слова: Європейський Союз, договір про асоціацію, договір про партнерство і співробітництво, Україна, країни Причорноморського басейну.

В этой статье рассматриваются правовые основания сотрудничества между Европейским Союзом, Украиной, Турцией и другими странами бассейна Чорного моря. Здесь исследуется правовая природа ассоциации между Европейским Союзом и третьими странами, правовая природа договоров о партнерстве и сотрудничестве, а также особенности двусторонних и многосторонних отношений ЕС и стран Причерноморья в рамках политики соседства ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, договор про асоціацію, договір про партнерство і співробітництво, Україна, країни Причорномор'я.

This contribution explores the legal aspects of the cooperation between the European Union, Ukraine, Turkey and other Black Sea region countries. It addresses the legal nature of the association between the EU and third states, the legal nature of the cooperation and partnership agreements, as well as the peculiarities of the bilateral and multilateral relations between the EU and Black Sea region states under the auspices of its neighbourhood policy.

Key words: European Union, association agreements, partnership and cooperation agreements, Ukraine, Black Sea countries.

Постановка проблеми. Європейський Союз (далі – ЄС) на сучасному етапі формує достатньо гнучку й ефективну систему правового регулювання відносин з іншими суб'єктами міжнародного права, визначаючи основною метою такого співробітництва згідно ст. 21 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) поширення принципів демократії, верховенства права, універсальності та неподільності прав людини та основоположних свобод, поваги до людської гідності, рівності та солідарності, а також дотримання принципів Статуту ООН та міжнародного права.

ЄС як міжнародна інституція із правовою природою *sui generis* у сучасному міжнародному праві, створив власну систему ефективних інструментів для співпраці на міжнародній арені та правових форм його участі в сучасних міжнародних відносинах, охоплюючи договірне співробітництво ЄС із різними за правовою природою суб'єктами міжнародного права, співробітництво в рамках членства в міжнародних міжурядових організаціях, багатоманітні форми

залучення ЄС до діяльності міжнародних організацій, участь у міжнародних конференціях, самітах та інших формах міжнародної співпраці як на постійній, так і тимчасовій основах.

Запровадивши у 2004 р. [1] т. зв. «політику сусідства ЄС», заклав правові основи для забезпечення особливостей правового регулювання відносин ЄС із країнами-сусідами уздовж свого зовнішнього кордону. Політика сусідства ЄС охоплює такі країни, як Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Палестина, Сирія, Туніс та Україна. Трьома основними напрямками реалізації цієї політики є т. зв. Чорноморська синергія (запроваджена в Києві у лютому 2008, Середземноморське партнерство (оновлений колишній Барселонський процес у Парижі в липні 2008) та т. зв. Східне партнерство (запроваджене в Празі у травні 2009 р.).

Водночас, коло цих країн, будучи досить чітко визначеним у географічному просторі, охоплює країни різних континентів із різними правовими

системами та різними геополітичними інтересами, вимагає особливого підходу до кожної із цих країн з боку ЄС. Тим більше, що в історичній перспективі держави різних регіонів, і навіть у рамках одного регіону, інтенсифікували свою співпрацю з ЄС у різні періоди, ба навіть зараз є на різних етапах із різним рівнем їхнього залучення до правового регулювання до інтеграційних процесів за участю ЄС.

Часто в різних частинах світу політичні цілі та інтереси регіонального характеру спричиняють інтенсифікацію пошуків форм регіонального співробітництва, як, наприклад, серед держав басейну Чорного моря. Наслідком такої активізації регіонального інтеграційного співробітництва стає використання або чітко інституціоналізованих форм міжнародних відносин, як нові міжнародні організації (наприклад, Організація Чорноморського економічного співробітництва), або ж досить лабільних об'єднань держав за політичними, економічними чи іншими інтересами (до прикладу, ГУАМ), які, стаючи новими учасниками міжнародних відносин, наділені відповідним політичним і правовим інструментарієм для забезпечення досягнення цілей регіонального співробітництва. Водночас, держави-члени таких регіональних інтеграційних утворень, зокрема, такі як Румунія, Болгарія, Україна, Росія, Туреччина та Молдова мають різне правове становище, зумовлене чинником інтенсивності їхнього залучення до правового регулювання інтеграційних відносин у рамках ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Правові аспекти співробітництва ЄС із різними суб'єктами міжнародного права досліджували В. І. Муравйов¹ та М. М. Микієвич², зокрема щодо правового регулювання співробітництва ЄС з третіми країнами. Р. А. Петров³ досліджував питання застосування *acquis communautaire* у правових системах третіх країн, а також форми і методи запозичення правового доробку ЄС для використання у правових системах третіх країн. Серед зарубіжних авторів правові аспекти політики сусідства ЄС, а також правові форми співробітництва ЄС із різними суб'єктами міжнародного права досліджували М. Кремона⁴, К. Хілліон⁵, Д. Коченов⁶ та інші.

¹Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) : [монографія] / В. І. Муравйов. – Київ : Академ-Прес, 2002. – 426 с.

²Микієвич М. М. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами : [монографія] / М. М. Микієвич. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 200 с.; Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки : [монографія] / М. М. Микієвич. – Львів, 2005. – 416 с.

³Petrov R. Exporting the Acquis Communautaire into the Legal Systems of Third Countries / R. Petrov // European Foreign Affairs Review 13, 2008. – P. 33–52.

⁴Cremona M. The External Dimension of the Single Market Building (on) the Foundations / M. Cremona // The Law of the Single European Market. Unpacking Premises ; Eds. Catherine Barnard and Joan Scott. – Oxford and Portland, Oregon : Hart Publishing, 2002. – P. 351–394.

Водночас правові аспекти політики сусідства ЄС досліджені у правовій літературі досить фрагментарно, що зумовлює актуальність подальших розробок у цій сфері доцільність.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в дослідженні особливостей правового забезпечення співробітництва ЄС із країнами басейну Чорного моря шляхом аналізу правових форм співпраці ЄС із інституціоналізованими формами співробітництва у Причорноморському регіоні.

Правове співробітництво у рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва (далі – ОЧЕС), яку утворено 25 червня 1992 року Статутом ОЧЕС⁷, укладеним між Албанією, Азербайджаном, Болгарією, Вірменією, Грецією, Грузією, Молдовою, Румунією, Російською Федерацією, Туреччиною та Україною. У 2004 р. до ОЧЕС приєдналася Сербія, унаслідок якого утворилося інтеграційне об'єднання, що охоплює територію з населенням 325 мільйонів осіб.

За статутом до принципів і завдань ОЧЕС є підтримка дружніх відносин між країнами для сприяння взаємній повазі, діалогу і співробітництву між державами-учасницями, розвиток і диверсифікація дво- і багатостороннього співробітництва відповідно до норм і принципів міжнародного права, спільна діяльність для покращення підприємницького середовища і сприяння індивідуальній і колективній ініціативі суб'єктів господарювання, залучених до безпосередньої підприємницької діяльності, сприяння розвитку економічного співробітництва з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань держав-членів, зумовлених їхнім членством у інших міжнародних організаціях чи інституціях інтеграційного чи іншого характеру, розвиток співробітництва з урахуванням особливостей економічного розвитку і інтересів держав-членів, а також сприяння посиленню інтеграційних економічних процесів у рамках ОЧЕС із залученням інших зацікавлених учасників, а саме: держав, міжнародних економічних і фінансових інституцій, а також підприємств і компаній.

Конкретними сферами співробітництва є торгівля і економічний розвиток, банківський і фінансовий сектор, комунікації, енергетика, транспорт, сільське господарство й агроіндустрія, охорона здоров'я та фармацевтична галузь, захист довкілля, туризм, наука й технології, обмін статистичними даними й економічною інформацією, співробітництво між митними органами та

⁵Cremona M. Union fait la force? Potential and Limitations of the European Neighbourhood Policy as an Integrated EU Foreign and Security Policy / M. Cremona, C. Hillion ; EUI Working Papers Law No. 2006/39, 2006/26.

⁶Kochenov D. The ENP Conditionality: Pre-Accession Mistakes Repeated (December 3, 2008) [Electronic version] / D. Kochenov // Pioneer Europe? Testing EU Foreign Policy in the Neighbourhood ; Eds. Delcour L., Tulumets E. – Baden-Baden : Nomos, 2008. – Access mode : <http://ssrn.com/abstract=1310780>.

⁷Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation [Electronic version]. – Access mode : <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf>.

прикордонними службами, боротьба з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних речовин, зброї та радіоактивних матеріалів, усіма проявами тероризму та нелегальною міграцією або інших сферах, спільно визначених органами ОЧЕС.

Згідно із ст. 27 Статуту, ОЧЕС наділений як статусом суб'єкта національного права у правових системах його держав-членів, тобто здатністю («juridical capacity») щодо укладення договорів, набувати й відчужувати рухоме та нерухоме майно й ініціювати правові процеси, так і міжнародною правосуб'єктністю, що передбачає можливість активної участі цієї організації в міжнародних відносинах у регіоні й у світі. Так, ОЧЕС має статус спостерігача в ООН (1999 р.), а також у Секретаріаті Енергетичної Хартії. З ЮНІДО у 1997 р. ОЧЕС уклало угоду про відносини та співробітництво у сфері сприяння інвестиціям, енергетики, сприяння малому й середньому бізнесу, розвитку людських ресурсів, промислової статистики й охорони навколишнього середовища. З Економічною Комісією ООН для Європи (2001) ОЧЕС має укладену угоду про співпрацю, із 2002 р. подібна угода регулює співробітництво між ОЧЕС та Програмою ООН з охорони довкілля.

Спільно з Програмою розвитку ООН із 2006 р. ОЧЕС реалізує проект «Програма сприяння торгівлі та інвестиціям у Причорномор'ї», а з ФАО – спільний проект щодо сприяння міжрегіональній і внутрішньорегіональній торгівлі сільськогосподарською продукцією, і, зокрема, щодо підтримки розвитку сільської місцевості. ОЧЕС активно розвиває співпрацю і з міжнародними фінансовими й економічними інституціями, а саме з 2005 р. відносини між Світовим Банком і ОЧЕС регулюються спільним листом про співпрацю, а спільно з СОТ проводилися спільні регіональні семінари щодо торгівлі та переговорів щодо тарифів. У 2006 р. між ОЧЕС і Євразійським економічним співтовариством було укладено меморандум про порозуміння, у 2007 р. – з Міжурядовою Комісією TRASECA щодо співпраці у транспортній сфері, з 2011 р. – із Центральним виконавчим секретаріатом Центрально-європейської ініціативи щодо створення спільних умов для взаємного співробітництва.

Відтак, відносини між ЄС та ОЧЕС на сучасному етапі не є інституціоналізованими, незважаючи на той факт, що Болгарія, Греція, Румунія мають статус повноправного члена в обох інтеграційних утвореннях. Окрім цього, широке коло об'єктів співробітництва у рамках ОЧЕС, яке повною мірою вимагає узгодження зобов'язань держав-членів за статутом ОЧЕС із їхніми міжнародно-правовими зобов'язаннями, вимагатиме узгодженості й на рівні інституційних підходів із боку ЄС.

Тим більше, що правові основи для усталення відносин між цими інтеграційними утвореннями існують як у праві ЄС (розділ V Договору про функціонування Європейського Союзу), так і ОЧЕС має власну усталену практику співробітництва із міжнародними міжурядовими організаціями.

На відміну від ОЧЕС, ЄС має більш складну практику співробітництва із міжнародними інституціями. Правові основи співробітництва ЄС із третіми країнами, а також із міжнародними організаціями врегульовано у ст. 3 ДЄС, Розділі V ДЄС про загальні положення щодо зовнішніх дій ЄС та особливих положень щодо його спільної зовнішньої політики та політики безпеки⁸, а також у Розділі V Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС)⁹ щодо порядку укладення міжнародних договорів ЄС. Так, у п. 5 ст. 3 ДЄС зазначено, що ЄС у своїх відносинах зі світом «...підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян. Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, вільну справедливую торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН». Діючи на міжнародній арені, ЄС згідно із п. 6 Ст. 3 ДЄС ґрунтує свою діяльність на дотриманні принципу обмежених повноважень, згідно з яким ЄС реалізує свої цілі відповідно до повноважень, наданих йому установчими актами. У ст. 24 ДЄС закріплено обов'язок держав-членів ЄС узгоджувати свої дії в міжнародних організаціях та на міжнародних Конференціях, обстоюючи позицію ЄС. У ст. 27 ДЄС закріплено право ЄС укладати угоди «...з однією або кількома державами або міжнародними організаціями у сферах» зовнішньої політики та політики безпеки і оборони¹⁰.

Окрім загальних положень установчих актів ЄС, що регулюють співробітництво ЄС із міжнародними організаціями, у праві ЄС закріплено норму про співробітництво з ООН, її спеціалізованими установами, Радою Європи, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, Організацією економічного співробітництва та розвитку, а також ЄС підтримує відносини з іншими міжнародними організаціями (ст. 220-221 ДФЄС).

Форми співробітництва ЄС із міжнародними організаціями можна класифікувати на підставі тривалості співробітництва, яке може здійснюватися як на постійній основі, так і на тимчасовій. Так, на постійній основі ЄС здійснює співпрацю з іншими міжнародними організаціями у договірній формі, у форматі повного або неповного членства в інших міжнародних організаціях, або ж у форматі надання/набуття статусу спостерігача або консультанта. На тимчасовій основі ЄС співпрацює з іншими міжнародними організаціями у формі участі в міжнародних конференціях, обміні делегаціями та місіями, організації та

⁸ Treaty on the European Union // Official Journal, 2010/C/ 83/01, p.13–46.

⁹ Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal, 2010/C/ 83/01, p. 46–200.

¹⁰ Treaty on the European Union // Official Journal, 2010/C/ 83/01, p.13–46.

проведення спільних програм, а також інших форм співробітництва ad hoc.

Так, наприклад, правове регулювання співробітництва з ООН здійснювалося активно в 70-х рр. ХХ століття. У 1974 р. ЄС отримало статус спостерігача в ООН, зокрема в Генеральній Асамблеї ООН¹¹, Економічній та Соціальній Раді, допоміжних органах (Конференції ООН з торгівлі та розвитку, Економічній комісії для Європи, Програмі ООН з навколишнього середовища, тощо, спеціалізованих агентствах та автономних утвореннях (Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Організація ООН з промислового розвитку), проте, ЄС не отримало статусу спостерігача в Раді Безпеки ООН. Статус повноправного члена ЄС має з 1991 року в Продовольчій та сільськогосподарській організації, з 1994 року – у Світовій Організації Торгівлі.

З Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку (далі – ОЕСР) ЄС через представництво Європейської Комісії залучений до підготовки проєктів договорів ОЕСР, обговорення робочих програм та стратегії діяльності ОЕСР та до безпосередньої участі в роботі всіх органів ОЕСР, однак не має права голосу при ухваленні рішень і рекомендацій ОЕСР¹².

Для країн Причорномор'я ЄС у 2007 заклала основи програми нового регіонального співробітництва з метою врахування інтересів нових членів – Болгарії та Румунії – Чорноморської синергії¹³.

Виходячи із цілей співробітництва у рамках Чорноморської синергії, ЄС вбачала своє завдання в активізації трьох напрямів політики ЄС: щодо підготовки Туреччини до повноправного членства у ЄС, реалізації політики сусідства для п'яти країн регіону, а також розвитку стратегічного партнерства з Російською Федерацією.

Серед країн Причорномор'я статусом повноправного члена ЄС наділені Болгарія, Греція та Румунія, а інші країни регіону – Україна, Росія, Молдова, Грузія, Вірменія та Азербайджан співпрацюють з ЄС у форматі угод про партнерство та асоціацію, в той час коли Туреччина має статус асоційованої з ЄС держави. Правові основи такого співробітництва у країн Причорномор'я регулюються знову ж ДЄС та ДФЄС, однак правова природа цих відносин є особлива. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує досвід Туреччини щодо правового регулювання відносин між ЄС, адже угоди про асоціацію з ЄС є пріоритетом зовнішньої політики України, Росії, Молдови тощо.

Згідно з правом ЄС, асоціація – тривалий інтенсивний міжнародно-правовий зв'язок особливого виду з особливим інституційним механізмом, який ґрунтується на взаємних правах і обов'язках сторін, передбачає їхні спільні дії і особливу процедуру співробітництва. Основним елементом асоціації є міжнародно-правовий договір, який містить програмні положення і декларації про наміри і взаємні конкретні зобов'язання сторін, яким гарантуються права громадянам асоційованих сторін. Елементами угоди про асоціацію Р. Петров¹⁴ визначає взаємні права й обов'язки сторін; спільна діяльність і особливі процедури співробітництва; привілейовані відносини між ЄС та третьою країною, де участь третьої країни в системі ЄС, які є визначальними при аналізі особливостей правового регулювання відносин між ЄС та третьою країною. Правотлумачна практика Суду ЄС при щодо визначення змісту зобов'язань ЄС за такими угодами найбільш чітко розвинута сформована щодо дії угоди про асоціацію між ЄС та Туреччиною. Так, у справі Demirel (30.09.1987) Суд ЄС вирішив, що саме ЄС має повноваження щодо вирішення всіх питань у формі укладення угод про асоціацію відповідно до правомочностей, якими він наділений відповідно до установчих договорів з дотриманням принципу т. зв. обмежених повноважень і засади паралельності внутрішньої і зовнішньої компетенції ЄС, та саме Суд ЄС уповноважений шляхом застосування преюдиційної процедури (ст. 267 ДФЄС) вирішувати спори щодо дійсності і тлумачення угод про асоціацію. Суд ЄС також у цій справі роз'яснив про можливість прямої дії та прямого застосування норм угод про асоціацію у праві ЄС на противагу позиції уряду ФРН, що угода про асоціацію з Туреччиною є лише міжнародно-правовим договором і не являє собою внутрішньодержавне обов'язкове право, яке зобов'язані застосовувати національні суди і органи державної влади держав-членів ЄС). У п. 14 рішення Суду ЄС у цій справі зазначено, що «Положення угоди ЄС із третіми країнами має пряме застосування, якщо при текстуальному аналізі його змісту та з позиції забезпечення виконання мети і цілей договору йдеться про чітке й однозначне зобов'язання, виконання якого або дія якого не залежить від укладення іншого міжнародного договору». Рішення органів, створених відповідно до угод про асоціацію, мають пряму дію за умов, ідентичних для самого договору про асоціацію. У справі Sevince (1990) Суд ЄС розглядав питання про заборону введення додаткових обмежень щодо свободи руху робочої сили відповідно до угоди про асоціацію з Туреччиною; рішенням Ради асоціації 1/80 безумовно й однозначно закріплено право громадян Туреччини, які на законних

¹¹ General Assembly. Resolution 3208 (XXIX). Status of the European Economic community in the General Assembly. 1974.

¹² Додатковий Протокол до Конвенції про ОЕСР від 14 грудня 1960 року// Supplementary Protocol No. 1 to the Convention on the OECD.

¹³ Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Com(2007) 160 final.

¹⁴ Petrov R. Association agreement versus partnership an cooperation agreement. What is the difference? [Electronic version] / R. Petrov. – Access mode : <http://www.easternpartnership.org/community/debate/association-agreement-versus-partnership-cooperation-agreement-what-difference>.

підставах протягом певного періоду часу здійснювали трудову діяльність у одній із держав-членів ЄС гарантується право на доступ до здійснення будь-якого іншого виду трудової діяльності в цій державі-членові ЄС, вільно обраного таким працівником-мігрантом. У справі *Kus* (1992) Суд ЄС витлумачив рішення Ради асоціації таким чином, що право громадян Туреччини на доступ до здійснення трудової діяльності одночасно означає і право на перебування на території відповідної держави-члена ЄС. У справі *Eroglu* (1993) Суд ЄС аналізував обсяг трудових прав дітей громадян Туреччини, зокрема їхнє право подаватися на запропоновані місця праці у країні їхнього перебування після завершення ними професійної освіти в цій країні незалежно від терміну перебування; право громадян Туреччини на поновлення дозволу на роботу в одного і того ж роботодавця за умови працевлаштування такого працівника протягом терміну не меншого ніж 1 рік. У справі *Vozkurt* (1993) Суд ЄС тлумачив право залишатися на території держави-члена ЄС після завершення трудової діяльності громадян Туреччини, підтверджуючи положення про те, що таке право не гарантоване угодою про асоціацію з Туреччиною, рішеннями Ради Асоціації. У справі *Taflan-Met* (1997) Суд ЄС не визнав прямої дії рішення Ради Асоціації 3/80 щодо застосування систем соціального забезпечення через необхідність акту імплементації рішень асоціації у право ЄС.

Таким чином, правотлумачна практика Суду ЄС, фактично, роз'яснюючи і зміст відповідних угод про асоціацію, зробила їх важливим інструментом розширення правових механізмів захисту прав громадян третіх країн у ЄС.

Попри заявлені політичні пріоритети, угода про асоціацію між Україною та ЄС не є чинним міжнародно-правовим документом, що регламентує взаємні зобов'язання сторін. Таким інструментом є угода про партнерство та співробітництво, яка довгий час була і залишається всеохоплюючою правовою базою відносин Україна-ЄС. Правова природа угоди про партнерство та співробітництво подібна до угоди про асоціацію, однак зміст і обсяг правового регулювання відносин є різним. Відмінності полягають у правових підставах їх укладення, дрібних відмінностях у формальностях

процедури їх укладення, відношенні до права ЄС, системі нормативних актів, які приймають договірні органи, і в юридичній силі цих актів. Тим не менше, угоди про асоціацію, угоди про партнерство і співробітництво складають невід'ємний елемент права ЄС, накладаючи міжнародно-правові зобов'язання на ЄС, його держави-члени, і, відповідно, третю країну. Відповідними повноваженнями щодо тлумачення і застосування цих угод у праві ЄС наділений Суд ЄС, який тлумачачи положення відповідних договорів про партнерство та співробітництво, фактично сприяє ефективній імплементації цих угод як у правовому порядку ЄС, так і у правових порядках його держав-членів, однак не третіх країн-сторін такої угоди. Так, наприклад, у 2005 р. Суд ЄС справі *Simutenkov*(2005) дав тлумачення ст. 23 УПС з Росією як норми, яка має пряму дію і закріплює зобов'язання ЄС і його держав-членів дотримуватися принципу заборони дискримінації, закріпленого у цій статті, сприяючи таким чином правовому захисту трудових прав працівників-мігрантів за угодою про партнерство і співробітництво. Слід наголосити також, що Суд ЄС при аналізі положень міжнародних договорів значною мірою враховує як цілі і завдання відповідних угод, так і необхідність формування єдиного правового поля регулювання однорідних відносин, що гарантувало б єдність застосування права ЄС.

Висновки. Досліджуючи правові аспекти співробітництва країн Причорноморського регіону з Європейським Союзом, можна зробити висновок щодо доцільності поглиблення такої співпраці в рамках уже наявних інституційних форм, таких, зокрема, як ОЧЕС, які об'єднують держави із різним рівнем правового зв'язку й інтенсивністю відносин із ЄС.

Обидві інституції мають усталену практику співпраці з міжнародними організаціями різної правової природи, а відтак правові форми такої співпраці є досить гнучкими, при яких можна врахувати і політичні, і економічні, і соціальні потреби країн регіону. Поза тим, актуальним видається дослідження правових особливостей співробітництва ЄС у рамках програми Чорноморської синергії з метою посилення ефективності використання запропонованих можливостей розвитку регіонального співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM(2003) 104 final.
2. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) : [монографія] / В. І. Муравйов. – Київ : Академ-Прес, 2002. – 426 с.
3. Микієвич М. М. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами : [монографія] / М. М. Микієвич. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001, 200 с.; Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки : монографія / М. М. Микієвич. – Львів, 2005. – 416 с.
4. Petrov R. Exporting the Acquis Communautaire into the Legal Systems of Third Countries / R. Petrov // *European Foreign Affairs Review* 13: 2008. – P. 33–52.
5. Cremona M. The External Dimension of the Single Market Building (on) the Foundations / M. Cremona // *The Law of the Single European Market. Unpacking Premises* ; Eds. Catherine Barnard and Joan Scott. – Oxford and Portland, Oregon : Hart Publishing, 2002. – P. 351–394.

6. Cremona M. L'Union fait la force? Potential and Limitations of the European Neighbourhood Policy as an Integrated EU Foreign and Security Policy / M. Cremona / C. Hillion. – EUI Working Papers Law No. 2006/39, 2006, 26.
7. Kochenov D. The ENP Conditionality: Pre-Accession Mistakes Repeated (December 3, 2008) [Electronic version] / D. Kochenov // Pioneer Europe? Testing EU Foreign Policy in the Neighbourhood ; Eds. Delcour L., Tulmets E. – Baden-Baden: Nomos, 2008. – Access mode : <http://ssrn.com/abstract=1310780>.
8. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation [Electronic version]. – Access mode : <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf>.
9. *Treaty on the European Union* // Official Journal, 2010/C/ 83/01. – P.13–46.
10. *Treaty on the Functioning of the European Union* // Official Journal, 2010/C/ 83/01. – P. 46–200.
11. General Assembly. Resolution 3208 (XXIX). Status of the European Economic community in the General Assembly. 1974.
12. Додатковий Протокол до Конвенції про ОЕСР від 14 грудня 1960 року// Supplementary Protocol No. 1 to the Convention on the OECD.
13. Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Com(2007) 160 final.
14. Petrov R. Association agreement versus partnership an co-operation agreement. What is the difference? [Electronic version] / R. Petrov – Access mode : <http://www.easternpartnership.org/community/debate/association-agreement-versus-partnership-co-operation-agreement-what-difference>.

Рецензенти: Кальниш Ю. Г., д.держ.упр.;
Палагнюк Ю. В., к.політ.н., доц.

© Головка-Гавришева О. І., 2013

Дата надходження статті до редколегії 18.05.2013 р.

ГОЛОВКО-ГАВРИШЕВА Оксана Ігорівна – к.ю.н., доцент кафедри європейського права ЛНУ імені Івана Франка.

Коло наукових інтересів: економічні та політичні відносини ЄС та країн Чорноморського регіону.